

ГІПОТЕЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ БАЗОВОГО РІВНЯ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Сучасні дослідники-економісти переважно захоплюються вивченням тенденцій глобалізації, розглядаючи економічні процеси на світовому полідержавному рівні, оминаючи сферу безпосереднього здійснення економічної діяльності та формування економічних передумов забезпечення життєдіяльності людини — рівень територіальних спільнот базового рівня, що є найменшими адміністративно-територіальними одиницями кожної держави. Однією із об'єктивних причин цього є консервативний підхід до дослідження утворень базового рівня, культивування стереотипних уявлень щодо забезпечення їх функціонування й розвитку. Процеси, які відбуваються сьогодні в економічному, соціальному та політичному житті людської цивілізації вимагають формування якісно нового погляду на базовий рівень територіальних спільнот, що й визначає актуальність представленої дослідження.

Базовий рівень адміністративно-територіального устрою є об'єктом наукового пошуку зарубіжних і вітчизняних дослідників, які, однак, або розглядають його з позиції юридичної науки, або концентрують увагу на регіональних системах, не виокремлюючи їх складових, або досліджують окремі типи територіальних спільнот базового рівня, переважно міста, або вивчають окремі функціонально-галузеві комплекси місцевого господарства (житлово-комунальне господарство, муніципальний транспорт, побутове обслуговування, освіту, охорону здоров'я, рекреаційний комплекс тощо). Так, О. Кузнецова [1], В. Лексін та О. Швецов [2], С. Дорогунцов, Я. Олійник, А. Степаненко [3] досліджують регіональні процеси, центральне місце в яких об'єктивно посідають територіальні спільноти базового рівня, проте не виокремлюють їх. О. Шпачук, О. Єгоров, Б. Адамов [4] розглядають міста, що є окремим видом територіальної спільноти базового рівня, переважно з позиції територіально-просторового та соціального розвитку. Цікавий підхід до дослідження міської господарської системи в рамках наукового напрямку містознавство пропонують С. Богачов, М. Мельникова, О. Лук'яненко [5]. З. Макашева та І. Калінікова [6], В. Зотов [7] вивчають питання муніципального управління з позиції інституту місцевого самоврядування, компетенції його органів та організаційного забезпечення місцевих економічних процесів. Нормативно-правовим питанням функціонування місцевого самоврядування присвячені праці Б. Андрусюка [8], О. Батанова [9], М. Корнієнка [10], А. Чемериса [11]. Для напрацювання цілісної концепції управління розвитком територіальних спільнот базового рівня з позиції реалізації їх економічного потенціалу та забезпечення конкурентоздатності необхідним є системний комплексний міждисциплінарний підхід, що дозволить розглядати ці спільноти як суб'єкти економічних відносин та об'єкти економічної діяльності. Це врешті-решт дозволить окреслити економічне підґрунтя реалізації місії територіальних спільнот базового рівня як осередків життєдіяльності людини.

Метою дослідження є обґрунтування гіпотези дослідження територіальної спільноти базового рівня як економічної системи, що визначило логіку та структуру роботи.

Територіальна спільнота базового рівня. Вихідним елементом адміністративно-територіального устрою держави є найменші адміністративно-територіальні одиниці, що в кожній країні мають свою назву [12, с. 14]. Ми пропонуємо для їх узагальнення використовувати термін «територіальна спільнота базового рівня», що дозволить чітко окреслити об'єкт дослідження, уникнути термінологічної плутанини та невизначеності.

Для означення базових адміністративно-територіальних одиниць дослідники використовують поняття «територія» [13, с. 10–11], «муніципальне утворення» [7; 12], «локальне чи територіальне утворення» [2, с. 95–96], «місцевість» «регіон» [13]. Термін «територія» має яскраве географічне забарвлення як обмежена частина твердої поверхні Землі з властивими їй природними та антропогенними властивостями й ресурсами [15, с. 50]. Він є децю абстрактним й не містить прив'язки до певного рівня ієрархічного устрою. Територією можна назвати будь-яку частину земної поверхні. Термін «регіон» як певна територія, що відрізняється від інших територій за низкою ознак та володіє деякою цілісністю, взаємопов'язаністю елементів, які її складають [16, с. 16], традиційно відноситься або до об'єднань країн певного континенту, або до адміністративно-територіальних одиниць країни наступного за національним рівнем та їх об'єднань. Термін «муніципальне утворення» походить від назви найменшої адміністративно-територіальної одиниці в Російській Федерації й використовується вітчизняними науковцями для означення первинного територіального рівня, однак не окреслений нормативно-правовою базою та є іншомовним запозиченням, що не підтримується багатьма українськими вченими та політиками. На нашу думку його використання є правомірним у вітчизняній науці, оскільки підкреслює інтегрованість нашої держави в світовий та європейський економічний й політично-правовий простір, в якому простежується загальна тенденція муніципалізації [17].

Використовуючи територіально-управлінський підхід можемо стверджувати, що територіальна спільнота базового рівня (ТСБР) — первинна адміністративно-територіальна одиниця держави, що характеризується поєднанням територіально-просторової, економічної і соціально-демографічної компонент. У даному визначенні ознака «територіальна» вказує на те, що ТСБР має певну територію, на якій здійснюється життєдіяльність громади, що її формує, та економічна діяльність суб'єктів господарювання. «Спільнота» означає, що всі суб'єкти, які функціонують в ТСБР, об'єднані спільною ідеєю, яка є квінтесенцією їх стратегічних орієнтирів. Базовість характеризує те, що ТСБР є основним системоформуючим елементом регіонів та держави загалом,

де безпосередньо здійснюється економічна й соціальна діяльність. Рівневість вказує на те, що ТСБР є ланкою ієрархічної структури політичної системи держави та національної економіки.

ТСБР є системою, оскільки володіє всіма рисами системи:

- наявність компонентів (компонентами ТСБР є населення, територія, економіка, в складі якої, в свою чергу, можна виділити локальні ринки, функціонально-галузеві комплекси місцевого господарства);
- наявність зв'язків (всі компоненти ТСБР пов'язані, як між собою, так й із зовнішнім середовищем);
- наявність структури (компоненти ТСБР не є хаотичними, а певним чином структуровані, що забезпечує стійкість та надає системі стабільності);
- наявність взаємодії (компоненти ТСБР впливають один на одного і лише у взаємодії всіх елементів і зв'язків можливими є процеси, за допомогою яких досягається місія цієї спільноти);

— перебіг процесів (в ТСБР одночасно протікає низка процесів (демографічних, економічних, соціальних, екологічних, інформаційних, політичних), кожен з яких пов'язаний з певними змінами. Процеси змінюють ресурси, що входять в систему, перетворюючи їх в певний продукт);

- цілісність та емерджентні властивості (ТСБР володіє певними властивостями, які виникають лише в результаті взаємодії компонентів системи: конкурентний статус, конкурентоздатність, ментальність, підприємницький клімат, комфортність);
- можливість ідентифікації (ТСБР володіє властивостями, на основі яких її можна відрізнити від інших спільнот);
- наявність зовнішнього середовища (ТСБР оточують чинники, які не є частиною спільноти, але істотно впливають на неї);
- наявність концепції (ТСБР має місію, цілі та певні загальні цінності).

ТСБР є територіально-просторовою, економічною, соціальною, політичною та екологічною системою (табл. 1).

Таблиця 1

Територіальна спільнота базового рівня як полісистема

Прояви ТСБР як системи	Підсистеми	Характеристика системи
ТСБР як територіально-просторова система	територіально-ландшафтна, природно-ресурсна, архітектурно-забудовча	характеризує ТСБР як статичне утворення, що формується природними та антропогенними елементами, що визначають його зовнішній вигляд, географічне положення
ТСБР як економічна система	підприємницька, фінансова, інфраструктурна, майнова	визначає здатність ТСБР створювати умови для забезпечення життєдіяльності, відтворення й примноження економічних ресурсів, можливість конкурувати з іншими спільнотами
ТСБР як соціальна система	демографічна, культурно-історична, соціально-трудова, національно-етнічна	включає основний компонент ТСБР — людину й систему інститутів, що зумовлена її існуванням як соціально-біологічної істоти
ТСБР як екологічна система	антропогенна, охоронно-заповідна	породжена взаємодією біологічного та антропогенного середовища, що визначає комфортність умов життя й можливість сталого розвитку ТСБР
ТСБР як політична система	управлінська, громадсько-партійна	включає інститути, які визначають стратегію розвитку ТСБР та її елементів, здійснюють програмування й регулювання функціонування та розвитку локальних підсистем

Досягнення соціального добробуту, реалізація політичних цілей, використання територіально-просторових ресурсів відбувається за допомогою економічних важелів, що дає підстави висунути гіпотезу про пріоритетність розгляду ТСБР як економічної системи.

Методологічні засади дослідження територіальної спільноти базового рівня як економічної системи. Нова гіпотеза дозволяє вибудувати теоретичну базу, яка, в свою чергу, є основою формування нової концепції дослідження ТСБР.

Економічна наука розглядає економічну систему як сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл та споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності, відповідно до мети суспільства. Основними її елементами є продуктивні сили, техніко-економічні відносини, організаційно-економічні відносини, відносини економічної власності, господарський механізм [18, с. 444]. Це визначення можна поширити й на ТСБР, оскільки вона володіє окресленими характеристиками.

Як економічна система ТСБР набуває таких властивостей:

- продуктивності. Вказує на те, що економічні суб'єкти ТСБР беруть участь в трансформаційному про-

цесі, здійснюючи перетворення внутрішніх і зовнішніх ресурсів в готовий продукт, що споживається в середині спільноти або продається за її межі;

— прибутковості. Економічна діяльність ТСБР орієнтується на розширене відтворення з метою одержання прибутку, частина якого реінвестується та спрямовується у вигляді податків і зборів в місцевий бюджет, або соціального ефекту, що також можна розглядати як додатковий дохід домашніх господарств;

— відкритості. Залучення ТСБР в економічний кругообіг зумовлює постійний двосторонній обмін із зовнішнім середовищем ресурсами та виробленим продуктом. Фактично, сьогодні не існує закритих ТСБР, що здійснюють натуральне господарство;

— взаємозалежності. Перебіг економічних процесів ТСБР значною мірою залежить від економічної політики, конкурентного впливу зовнішнього середовища. В свою чергу, економіка ТСБР може відігравати значний вплив на економічні процеси в регіоні та державі;

— ієрархічності. ТСБР як економічна система є складовою регіональної економічної системи, яка інтегрована в національну економіку, що, в свою чергу, є компонентом світової економічної системи;

— ризиковості. Функціонування ТСБР в умовах мінливого агресивного висококонкурентного ринково-

го середовища пов'язане із значними внутрішніми та зовнішніми ризиками, які обов'язково потрібно враховувати для вибору оптимального варіанту економічної поведінки;

— інноваційності. ТСБР як економічна система є полігоном різноманітних інновацій, без яких її розвиток є неможливим;

— динамічності. В сучасних умовах статичність економічної системи та її елементів загрожує стагнацією й руйнуванням, лише постійні кількісні та якісні зміни можуть забезпечити її розвиток;

— ефективності. Ефективність функціонування ТСБР переважно визначається за допомогою оцінки економічних показників (валовий продукт території, темпи зростання промислового виробництва, рівень дебіторської й кредиторської заборгованості, середній рівень заробітної плати), що, в свою чергу, є необхідним базисом формування показників соціального розвитку;

— керованості. Хоча, як і будь-яка економічна система, ТСБР володіє властивістю саморегулювання, однак, внаслідок впливу об'єктивних й суб'єктивних економічних чинників, її збалансований розвиток можливий лише під впливом державних, самоврядних, ринкових та громадських регуляторів;

— консервативності. Ця властивість ТСБР як економічної системи обумовлена тим, що об'єктний склад місцевої економіки є умовно стабільним (наявність виробничих потужностей, підприємств, особливо великих), що обумовлено досить часто ситуаційними характеристиками (економіко-географічне положення, історичні традиції господарювання, природно-ресурсний потенціал). Його зміна не може бути миттєвим процесом, що визначає певну інерційність ТСБР.

Не можна ототожнювати ТСБР як економічну систему та місцеве господарство, оскільки місцева економічна система, окрім місцевого господарства (як сукупності функціонально-галузевих комплексів), включає економічні інтереси членів територіальної громади, економічну політику місцевих органів влади, локальні ринки (товарів, послуг, кредитно-фінансових ресурсів, цінних паперів, інформації, знань) тощо.

Запропонований економічний підхід дозволяє розглядати ТСБР як корпоративну структуру [19, с. 43–44, 191–199].

На сучасному етапі ТСБР як економічні системи в Україні перебувають в умовах трансформаційних змін, що зумовлено їх переходом від системи адміністративно-командного до ринкового типу, серед яких можна констатувати наступні:

— зміна структури економіки ТСБР в процесі приватизації державних підприємств та передачі в комунальну власність об'єктів державної власності. На сьогодні структура економічної системи первинних адміністративно-територіальних одиниць в Україні характеризується наявністю організацій приватної, комунальної та державної форм власності. За даними Асоціації міст України на початок 2008 року частка об'єктів комунальної власності в загальній чисельності зареєстрованих юридичних осіб в Україні складала, в середньому, 7,6 %, проте в деяких містах досягала рівня 38 % [20]. У складі комунальної власності сформувалися такі комунальні функціонально-галузеві комплекси: житлово-комуналь-

ного господарства, середньої та дошкільної освіти, амбулаторної та первинної стаціонарної охорони здоров'я, соціального обслуговування, комунального пасажирського транспорту, культури, комунальних ринків і торгівлі. Таким чином, створені передумови для розгляду ТСБР як муніципальних економічних систем, основним продуктом яких є муніципальні послуги, що повинні надаватися якісно, результативно та ефективно;

— поява елементів теорії муніципального дуалізму. З прийняттям Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» повноваження органів місцевого самоврядування поділяються на власні та делеговані. В процесі реалізації власних повноважень уся відповідальність за їх виконання покладається на місцеві органи представницької влади, що зумовлює необхідність ефективного управління наявними ресурсами на основі врахування ситуації в внутрішньому середовищі територіальної системи та впливу мінливого зовнішнього середовища;

— формування моделі взаємодії у реалізації процесу влади на місцях. Елементи цієї моделі простежуються в процесі формування місцевих бюджетів, врахування інтересів окремих ТСБР в процесі розроблення та реалізації регіональних програм соціально-економічного і культурного розвитку.

Слід зазначити, що якщо загалом можна стверджувати, що економіка України є економікою ринкового типу з елементами державного регулювання, то на рівні багатьох ТСБР, особливо малих, перехідний період затягнувся, на зміну командно-адміністративній економіці прийшла економіка «дикого» ринку або натурально-кустарного господарства.

Теорії місцевого економічного розвитку: необхідність модернізації. Економічна й управлінська наука містить багато теорій місцевого економічного розвитку [1, с. 14–40; 3, с. 13–36, 75–96; 102–114; 16, с. 38–91; 21, с. 80–93; 22, с. 26–43], які треба переоцінити з позиції адекватності існуючим реаліям.

Сучасна теорія та практика управління економічним розвитком ТСБР є полігоном культивування багатьох стереотипів, породжених як історичним досвідом, так і усталеними науковими упередженнями, зумовленими тривалим домінуванням певних теорій місцевого економічного розвитку (теорії депресивності, теорії місцевого самоврядування як інституту соціального обслуговування, теорії природних монополій, соціологічних теорій розвитку громад, теорії скупної причинності). Формування ефективної моделі управління економічним розвитком ТСБР в Україні вимагає виявлення та спростування цих стереотипів.

Грунтовний аналіз прикладних та теоретико-методологічних аспектів управління ТСБР дозволив виявити такі стереотипні уявлення.

Лише формування повноцінного інституту місцевого самоврядування спроможне забезпечити економічний і соціальний розвиток ТСБР. Існування цього стереотипу, витоки якого сягають часів надання містам Магдебурзького права, визначило те, що більшість досліджень з питань муніципального управління зводиться до обговорення проблем місцевого самоврядування як інституту влади. Хибність цього уявлення пов'язана з тим, що пересічному громадянину байдуже, який орган чи організація надаватиме йому послуги — державна, комуналь-

на (муніципальна), приватна чи змішана. Людей цікавить результат їх діяльності, що виявляється в комфортності проживання в певному поселенні. В цьому контексті необхідно знайти оптимум між програмно орієнтованим державним управлінням, економічно забезпеченим місцевим самоврядуванням та розвитком приватної ініціативи. Лише їх гармонійне поєднання спроможне забезпечити комплексний розвиток територій, оскільки кожен з вищезазначених елементів має свою місію, що певним чином пов'язана з ТСБР.

Існують депресивні території, неспроможні самостійно вийти з кризової ситуації, що потребують обов'язкової зовнішньої допомоги. Певним чином існування цього стереотипу є виправданим, оскільки, відповідно до принципів ситуаційного управління, кожна територія володіє різним набором ресурсів та функціонує в різних умовах. Однак, як показав, наприклад, досвід Японії, не завжди наявність значних природних, територіально-просторових ресурсів спроможна забезпечити динамічний розвиток території. Важливим тут є пошук ресурсних домінант, що можуть забезпечити промоцію території для інвестицій та стати детонаторами економічного зростання. Теорія депресивності породжує неопатерналізм, за якого керівники місцевих органів влади, замість пошуку шляхів антикризового розвитку, чекають зовнішньої допомоги у вигляді дотацій, субсидій та субвенцій. На нашу думку депресивність має більш суб'єктивне, аніж об'єктивне забарвлення, що потребує застосування спеціальних технологій менеджменту для надання поштовку економічному розвитку тих територій, що мають «клеймо» депресивної території. Немає депресивних територій — навіть пустеля й зона екологічного лиха володіє певною атракційністю, натомість несприятливі тенденції в розвитку ТСБР, які представники центральної та місцевої влади називають «депресивними», є наслідком неефективної управлінської діяльності владних інститутів.

Житлово-комунальне господарство є сферою функціонування виключно природних монополій. Це твердження, мабуть, є найконсервативнішим уявленням про муніципальну економіку, що зумовлює низький рівень конкуренції в цьому секторі. Це, врешті-решт, позначається на низькій якості комунальних послуг та непрозорому механізмі встановлення ціни на них. Сучасний досвід функціонування житлово-комунального комплексу в розвинутих країнах свідчить, що жоден з його сегментів об'єктивно не є полігоном природних монополій. Це визначається, як рівнем розвитку сучасних технологій, так і зростанням конкурентності муніципальної економіки. Знову ж таки у виграні залишається член територіальної громади, який має право визначити, наприклад, користуватися йому комунальним водогоном, брати воду з артезіанських свердловин чи з підземних ємностей для збереження води. Критеріями тут, окрім економічної доцільності, є екологічна безпека, соціальна доступність та, насамперед, якість послуги. Їх врахування обумовлює вибір суб'єкта надання послуг в житлово-комунальній сфері. Таким чином, теорія природних монополій в житлово-комунальному секторі, як показує практика, є хибною, що пов'язане, як з науково-технічним прогресом, так і з пошуком ефективних ресурсозберігаючих технологій надання якісних комунально-побутових послуг.

В комунальній власності може перебувати майно, яке зорієнтоване, насамперед, на одержання соціального, а не економічного ефекту. Цей стереотип насаджується у вітчизняній науці та практиці для того, щоб виправдати певним чином деформації в структурі комунальної власності в Україні, переважну частку якої складають об'єкти соціальної інфраструктури, що є наслідком прорахунків у процесі роздержавлення власності. Комунальна власність не стала полігоном муніципального підприємства, джерелом зміцнення фінансово-економічної основи місцевого самоврядування. В свою чергу, територіальна громада та сформовані нею органи місцевого самоврядування є повноправними суб'єктами економічних відносин, що мають право володіти всіма формами власності та брати участь у всіх оборудках, здатних приносити прибуток. В США, Німеччині, країнах Скандинавії муніципалітети є ефективними учасниками економічних процесів та володіють підприємницьким ресурсом, маючи в своїй власності підприємства матеріального виробництва чи сфери послуг, банки, лізингові компанії, частки в статутному капіталі акціонерних товариств тощо. Іншим питанням є спрямування одержаного прибутку — в реінвестування чи на соціальні потреби громади. Напрямами економізації комунальної власності може стати створення комунальних підприємств, зорієнтованих на одержання прибутку, диверсифікація використання суб'єктів соціальної інфраструктури на основі застосування механізму бюджетування та впровадження елементів підприємницького менеджменту, ефективне управління комунальними земельними ресурсами.

Комунальна соціальна інфраструктура є наперед визначеним реципієнтом. Існування такої позиції окреслює проблему виключного соціального вектору місцевих бюджетів, що не мають достатніх ресурсів для формування складової, зорієнтованої на перспективу, — бюджету розвитку. Натомість соціальна сфера ТСБР може стати полігоном впровадження, як сучасних форм управління власністю (оренди, концесії, застави, приватизації, спільного використання), так і технологій муніципального корпоративного менеджменту й підприємництва (бюджетування, комерціалізації, диверсифікації послуг) тощо.

Існування окреслених стереотипів блокує модернізацію управління економічним розвитком ТСБР, необхідність якої обумовлена: високим рівнем консерватизму моделі та технологій управління місцевим економічним розвитком; невідповідністю технологій управління, які застосовуються, трансформації об'єкта управління, що визначає сутність і зміст управлінського процесу; необхідністю врахування нової парадигми місцевого розвитку на засадах муніципалізації; неузгодженістю управлінських впливів з боку суб'єктів різних ієрархічних рівнів. Вказане обумовлює модернізацію існуючих та розробку нових теорій місцевого економічного розвитку з урахуванням гіпотези дослідження ТСБР як економічної системи на основі відмови від архаїчно-догматичного підходу до забезпечення розвитку низового територіального рівня, впровадження новаторсько-інноваційної концепції управління на засадах менеджменту.

Концепція технологічного підходу до управління економічним розвитком територіальних спільнот базового рівня. Ди-

намічна трансформація більшості економічних, соціальних та політичних інститутів в Україні не може не позначитися на процесі управління економічним розвитком ТСБР, що формують середовище безпосереднього функціонування та розвитку конкретних організацій та окремих громадян.

Можна виділити декілька підходів до формування концептуальних засад управління економічним розвитком ТСБР:

— *нормативно-юридичний*. Даний підхід базується на реалізації управлінських впливів суб'єктів муніципального управління на основі реалізації норм правових актів різного рівня. Він характеризується надмірною консервативністю, негнучкістю та неможливістю швидко адаптувати параметри функціонування місцевої економіки до мінливих умов зовнішнього середовища;

— *інтуїтивно-ситуаційний*. Цей підхід характеризує муніципальне управління, що реалізується на основі хаотичного точкового використання окремих управлінських важелів без достатнього методологічного обґрунтування на основі інтуїції. Він може бути виправданим в короткий часовий проміжок, однак з огляду на довгострокову перспективу є надзвичайно ризиковим;

— *технологічний*. Даний підхід [19, с. 260–363] передбачає управління розвитком муніципальної економіки на основі реалізації системи економічних інструментів, що в свою чергу реалізуються через сукупність управлінських технологій (табл. 2). На нашу думку, власне цей підхід найбільше відповідає сучасним умовам з огляду на необхідність модернізації управління місцевим економічним розвитком.

Таблиця 2

Система технологій реалізації економічного інструментарію муніципального менеджменту

Елемент інструментарію	Технології реалізації інструменту муніципального менеджменту
Стратегічне управління	Стратегічне планування, стратегічне бачення, стратегічний вибір, моніторинг реалізації стратегії, колективна відповідальність, SWOT-аналіз, ПЕСТ-аналіз, матриця стратегічної відповідності (СВ), технології активізації інтуїції та творчих здібностей фахівців (мозковий штурм, метод гірлянд та асоціацій, метод вирішальних матриць, морфологічний аналіз, метод сценаріїв), технології структуризації проблем
Муніципальний фінансовий менеджмент	Бюджетування, кредитування, бюджетний аналіз, фінансовий аналіз, датування, диференційоване оподаткування, фінансовий контролінг, фінансовий інжиніринг, банківські інструменти, фінансово-вартісний аналіз, фінансові санкції
Муніципальна логістика	Управління запасами, аналіз ресурсопотоків, оптимізація траєкторії руху ресурсопотоків, АВС-аналіз, XYZ-аналіз, фінансова логістика
Муніципальний маркетинг	Маркетингові дослідження, ресурсний аналіз, моніторинг соціально-економічного стану, встановлення тарифів, визначення конкурентних переваг та інвестиційної привабливості, бенчмаркінг, просування та позиціонування території, зв'язки з громадськістю, оцінка інвестиційного рейтингу
Проектний менеджмент	Тендери, експертиза проектів, проектний аналіз, дисконтування, узгодження інтересів учасників проекту, проектне фінансування, формування проектного портфелю, генерація проектів, муніципальне замовлення
Кадровий менеджмент	Підбір кадрів, набір кадрів, оцінка кадрів, просування по службі, мотивація персоналу, розвиток персоналу, формування корпоративної культури, кластерне управління, побудова та оцінка організаційної структури
Інформаційні технології	Інтранет, екстранет, інтернет, електронний муніципалітет, веб-сайт, електронна пошта, бази та банки даних, програмне забезпечення, CASE-технології, геоінформаційні системи, автоматизовані системи управління
Ризик-менеджмент	Страхування, профілактика ризиків, оцінка ризиків, прогнозування ризиків
Антикризове управління	Санация, банкрутство, створення резервів, моніторинг кризи, діагностика соціально-економічного стану, організаційний реінженіринг, реструктуризація боргів, факторинг, взаємозаліки
Ситуаційне муніципальне управління	Сценарії розвитку, моделювання, адаптивне планування, моніторинг зовнішнього та внутрішнього середовища, оперативний менеджмент, матриця БКГ, матриця GE, матриця Хоуфера

Застосування технологічної концепції управління місцевим економічним розвитком дозволить реалізувати наступні завдання: формування науково-методологічної основи муніципального управління; забезпечення прогнорованості управління економічними процесами на локальному рівні; врахування світового досвіду муніципального управління; впровадження креативних засад управління економічним розвитком ТСБР на принципах менеджменту. Формування системи технологій управління муніципальним економічним розвитком потребує концентрації зусиль муніципальної управлінської науки в контексті прикладної реалізації теоретичних концепцій місцевого економічного розвитку на основі міждисциплінарного підходу крізь призму модернізаційної парадигми.

Висунення гіпотези дослідження ТСБР як економічної системи дозволяє визначити сукупність наріжних проблем, які слід розв'язати в процесі побудови нової концепції управління їх економічним розвитком:

— формування теоретичної сутності концепції місцевого розвитку та його економічної складової з урахуванням саморозвитку території та зовнішніх динамічних поштовхів і гальмівних бар'єрів;

— формування ефективної місцевої економічної політики, спрямованої на подолання структурних диспропорцій місцевої економіки, підтримку підприємництва, стимулювання інвестиційної активності;

— становлення інститутів власності в ТСБР, зокрема комунальної власності, та застосування сучасних

форм управління власністю. На сьогодні форми управління комунальною власністю — оренда, приватизація, продаж, застава, концесія, іпотека застосовуються дещо хаотично без обґрунтування доцільності використання певної форми, що визначає необхідність розроблення механізму оптимізації управління комунальним майном;

— забезпечення одновекторності й розмежування управлінських впливів з боку центральних, регіональних та місцевих органів влади щодо економічного розвитку ТСБР. Управлінська діяльність владних інститутів повинна враховувати позитивний ефект синергії. Існуюче управлінське поле в Україні характеризується нерівномірністю: вплив на деякі сфери місцевого розвитку є гіперболізованим (місцеві фінанси, місцеве підприємництво, тарифи на житлово-комунальні послуги), інші, натомість, практично взагалі не регулюються органами влади (локальний ринок нерухомості, будівництво, надання послуг нелегалізованими суб'єктами);

— оцінка конкурентозданості різних типів ТСБР та проблема реалізації конкурентного потенціалу. Як випливає з визначеної вище гіпотези, найменші адміністративно-територіальні одиниці, будучи суб'єктами ринкових відносин, конкурують між собою за інвестиції, імідж, економічний, соціальний, політичний рейтинг. Однак, багато ТСБР, маючи вигідні західні конкурентні позиції, реалізують їх неефективно, що пов'язано з низьким рівнем маркетингової спрямованості управлінської діяльності органів місцевого самоврядування;

— формування антикризової концепції розвитку ТСБР, яка б дозволила побудувати її кризовий паспорт, визначити індикатори кризової ситуації та механізм стабілізації, виходячи з концепції ієрархічності управління місцевим економічним розвитком. Кризовий паспорт території дозволить керівникам органів місцевого самоврядування відійти від управління методом спроб, використовуючи концепцію «розумного муніципалітету», яка дасть змогу забезпечити розвиток місцевої системи на основі проактивних, а не реактивних змін;

— визначення та забезпечення економічної безпеки ТСБР. В науці та практиці ставиться питання економічної безпеки держави, підприємства. Однак цю категорію необхідно поширити й на ТСБР, питання економічної безпеки якої пов'язане із збереженням й примноженням фінансово-економічного потенціалу місцевого самоврядування, можливістю самовизначення вектору економічного розвитку, забезпеченням безперервної роботи підприємницького сектору та стабільного економічного зростання;

— паралелізація стратегічних векторів розвитку ТСБР, регіону та держави. Стратегія розвитку ТСБР повинна зосереджуватися в рамках регіональної стратегії, яка в свою чергу деталізує загальнодержавні стратегічні орієнтири;

— впровадження інновацій в управління, в тому числі розробка та практична реалізація технологій економічного інструментарію муніципального менеджменту. Консервативна концепція управління розвитком ТСБР, що базується на бюрократизованій адміністративній реалізації повноважень органами місцевого самоврядування, закріпленими в законодавстві, не відповідає ринковим засадам функціонування муніципальних утворень в умовах мінливості й агресивності зовнішнь-

ого середовища. Тут необхідним є креативний динамічний адаптивно-ситуаційний підхід, що ґрунтується на принципах менеджменту;

— регулювання та трансформація діяльності природних монополій, що функціонують на території ТСБР, використання конкурентного підходу до муніципального господарства;

— економічна проекція адміністративно-територіальних реформ та реформування моделі влади в країнах пострадянського простору. Результатом цих реформ має стати не лише територіальне розширення громад, не модифікація моделі владного апарату, а зміцнення економічної бази локального розвитку, що є необхідною умовою зростання соціального добробуту як місії будь-якої соціально-економічної системи;

— врахування економічних чинників соціального розвитку ТСБР, в тому числі, як зазначалося вище, впровадження економічних принципів у функціонування соціальної інфраструктури. Не можна розривати економічну й соціальну складову місцевого розвитку, оскільки соціальний розвиток є результатом економічного прогресу;

— формування сучасної моделі управління функціонально-галузевими комплексами ТСБР. Функція органів муніципального управління — забезпечити гармонійний взаємодоповнюючий розвиток всіх сфер місцевого господарства з урахування єдиної стратегії розвитку територіальної системи;

— використання інтеграційних зв'язків на місцевому рівні. Внутрішня й зовнішня, функціональна та територіальна інтеграція є одним із шляхів вирішення багатьох місцевих проблем;

— розвиток ідеї корпоратизації ТСБР, що дозволить їм ефективно використовувати переваги ринкової форми економічного розвитку (володіння, розпорядження й використання власності, посилення колективної зацікавленості й відповідальності суб'єктів забезпечення місцевого розвитку);

— визначення економічної ефективності управління розвитком ТСБР. Кожне рішення суб'єктів управління цим розвитком так чи інакше позначається на динаміці розвитку територіальної спільноти взагалі й його економічної складової зокрема, що визначає необхідність об'єктивної оцінки такого впливу.

Розв'язання вказаних проблем вимагає застосування системного, міждисциплінарного, гуманістичного, синергійного, компаративного, ситуаційного підходів. Вироблення ґрунтовних теоретико-методологічних засад та прикладних розробок реалізації цих підходів становитиме перспективне поле наукових розвідок в сфері забезпечення економічного розвитку територіальних спільнот базового рівня.

Література

1. Кузнецова О. В. Экономическое развитие регионов: теоретические и практические аспекты государственного регулирования. — М.: Изд-во ЛКИ, 2007. — 304 с.
2. Лексин В.Н., Швецов А.Н. Государство и регионы: теория и практика государственного регулирования территориального развития. — М.: Изд-во ЛКИ, 2007. — 368 с.
3. Дорогунцов С., Олійник Я., Степаненко А. Теорія розміщення продуктивних сил і регіональної економіки. — К.: Стафед-2, 2001. — 144 с.

4. Адамов Б.І. Економічна сутність міста і закономірності еволюції міських поселень.— Донецьк: ІЕП НАН України, 1996.— 25 с.

5. Проблемы теории и практики развития городской хозяйственной системы: Монография / Богачев С.В., Мельникова М.В., Лукьянченко А.А. / НАН Украины. Ин-т экономико-правовых исследований.— Донецьк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2006.— 381 с.

6. Макашева З.М., Калиникова Й.О. Муниципальное управление (методологические основы): Учебное пособие / ГУУ.— М., 2001.— 51 с.

7. Система муниципального управления: Учебник / Под ред. Зотова В.Б.— 3-е изд.— СПб: Питер, 2007.— 560 с.

8. Андрусюк Б.П. Місцеве самоврядування в сучасній Україні: проблеми і перспективи.— К.: Стило, 1997.— 232 с.

9. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: Монографія.— К.: Ін-Юре, 2003.— 512 с.

10. Корнієнко М. Місцеве самоврядування // Демократичні зошити.— Вип. 7.— 36 с.

11. Місцеве самоврядування: організація роботи сільського, селищного голови / За заг. ред. А. Чемерица.— Львів: Ліга-Прес, 1999.— 320 с.

12. Мельник А.Ф., Монастирський Г.Л., Дудкіна О.П. Муніципальний менеджмент: Навчальний посібник.— К.: Знання, 2006.— 420 с.

13. Марпалова А.С., Новоселов А.С. Основы регионального воспроизводства: Курс лекций.— М.: ОАО «Изд-во «Экономика», 1998.— 192 с.

14. Українсько-шведський проект розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпені Київської області.— К., 1998.— 208 с.

15. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география.— М.: Мысль, 1983.— 412 с.

16. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: Учебник.— М.: ГУВШЭ, 2004.— 496 с.

17. Монастирський Г.Л. Муніципалізація як нова парадигма місцевого розвитку // 36. тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Організаційні та економічні проблеми розвитку муніципальних утворень».— Тернопіль: Економічна думка, 2006.— С. 18–23.

18. Економічна енциклопедія. В 3 т.— Т. 1.— Київ: Академія, 2000.— 864 с.

19. Мельник А.Ф., Монастирський Г.Л. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика: Монографія.— Тернопіль: Економічна думка, 2007.— 476 с.

20. <http://www.auc.org.ua>.

21. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку: теорія і практика / Пер. з англ.— Львів: Літопис, 2002.— 416 с.

22. Слава С., Грін Г. Місцевий економічний розвиток: сучасні концепції та методи: Вибірковий огляд досвіду США в контексті умов України.— Ужгород; Мадісон: Приватне вид-во «Мистецька лінія», 2000.— 236 с.

Н.П. Тарнавська

канд. екон. наук,
м. Тернопіль

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ МЕРЕЖІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Постановка проблеми. Пошук домінанти у розвитку систем управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання доцільно здійснювати у руслі глобальної тенденції інтелектуалізації економіки, зосередивши увагу на побудові і реалізації концепції управління, інтегрованої з новітніми підходами інноватики та базуючись на закономірності інтелектуалізації суспільних відносин з використанням критерію інноваційного лідерства. Таку концепцію доцільно розглядати як систему поглядів на зміну мети управління конкурентоспроможністю на макро- і мікрорівнях, розуміння сутності конкурентоспроможності як інноваційного ресурсу формування конкурентних переваг на основі продукування, поширення та абсорбції інновацій, а також переміщення домінанти розвитку систем управління конкурентоспроможністю у розвиток креативної мережі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчий процес завжди хаотичний, тому при організаційному проектуванні суб'єктів господарювання в «епоху без закономірностей», як називають нинішній етап еконо-

мічного розвитку, пропонується реалізувати теорію хаосу і синергетику [1]. Такий підхід реалізується поєднанням процесів самоорганізації і зростання внутрішньої ентропії.

Терміни «креативність», «креативний продукт», «креативний процес» трактуються неоднозначно, у широкому або вузькому розумінні, і науковці по-різному співвідносять творчість і креативність: креативність як технологічна компонента творчості; креативність як складова частина теорії творчості; творчість як складова креативності.

Отже, можна стверджувати про відсутність чіткого розмежування творчості і креативності як важливих аспектів інноваційної діяльності (творчість в управлінні чи управління творчістю). На думку автора, творчий процес вільний від прагматичної мети, спонтанний і регулюється мотивами вищого порядку, визначається причинами і межами натхнення автора, а також культурною традицією. Сутністю ж креативного процесу є впорядкування творчості в означених кількісно-якісних межах.